

Geç Ortaçağlarda Avrupa'da Kent ve Kentsel Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR

Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Pınar ÜLGEN

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ÖZET

Kent ve kentleşme, insanın gelişimini etkileyen en önemli etkenlerden biridir. Avrupa kentleri, Ortaçağın ilk günlerinden itibaren büyük bir değişim geçirmiştir. Bu çalışmada ise XI-XIV. yüzyıllar arasında kentleşmenin yayılması, kentlerde özgürlüklerin artması ve aynı zamanda Ortaçağda Avrupa'da bağımsız kent uygarlıklarının gelişmesi hakkında bir değerlendirme yapmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Avrupa, Kent.

An Evaluation About The City And City Life In Europe In The Later Middle Ages

ABSTRACT

Urban and urbanization as today's important facts, are one of the major factor in human development. The cities of Europe changed from the first days of the middle ages. In this study, We studied to make an evaluation is made about spreading of the urbanization, increasing of the freedom and development of the independant city civilizations between the 11th-14th centuries.

Keywords: The Middle Ages, Europe, City.

GİRİŞ

Ortaçağda birçok yeni kent ya ortaya çıkmış ya da var olan yapısıyla gelişip büyümüştür. Kurulan bu kentler, daha önceki çekirdek kentin yakınına kurulmuştur. Slavların “potgrozre”, Batılıların “portus” dedikleri kent tarzı, bir kenar mahalle kentidir. Yaşam tarzı olarak süreklilik gösteren her yerde bulunan Ortaçağ kentleri, genelde Antikçağ ve Erken Ortaçağ kentlerinin ardılları olmuştur. Bu kentlerin en önemlilerine krallar ve prensler ile bunların bürokrasileri yerleşmişlerdir. İçlerinde panayırlara, pazarlara, zanaatkarlara yer veren bu kentler, önemli ekonomik etkinliklerin de merkezizdiler.

Avrupa kenti, Avrupa ile ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, bu bölgenin doğuşuna sebep olmuştur. Tarihsel olarak da Avrupa uygarlığını belirlemiş ve coğrafi olarak bağımsız olan bu bölge, dünyaya egemen olmaya başlarken Avrupa kenti de, Avrupa'nın en göze çarpan özelliği olmayı sürdürmüştür.

Dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıkan kent olgusu ve kentsel yaşam, içinde buldukları şartlar çerçevesinde farklılık ve özgünlükleri içinde barındıran bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, Yunanca'da

“polis”, Fransızca’da “cité”, Arapça’da “Medine”, Almanya ve Saksonya’dan İskandinavya’ya kale ya da oturma alanı anlamında “burgh” ya da “borough”; Latince’de ise yurttaşlık anlamında “urbs” ve “civitas” olarak adlandırılmaktadırlar (Holton, 1999: 13,19).

Diğer açılardan baktığımız zaman, Kevin Lynch’in ifade ettiği gibi, “netlik kazanmış bir kentte bölgeleri, belirli sokakları ya da belirli işaretleri kolaylıkla tanınabilen veya kolaylıkla kapsayıcı bir modele girebilecek biçimde ayırt edilebilen bir yapılanma” olarak da anlamlar kazanmıştır.

Avrupa kentinin kökenine baktığımız zaman; eskiçağda kentin, hem kuramsal ilişkilere hem de toprağın örgütlenmesine egemen olduğunu görmekteyiz. Hatta aziz Augustinus, Roma’nın 410 yılında yağmalanmasından sonra olağanüstü dünya kenti düşüncesini korumuştur. Hıristiyanlığın dinsel düzenini Tanrı kenti olarak tanımlamaktadır. Onu, insanoğlunun kurduğu kendi günahlarının ağırlığı altında yok olan kentle karşılaştırmaktadır (Lynch, 1960: 2-3).

Eskiçağın sonunda ise bu anlayış, değişime uğramıştır. Kent, M.Ö. üçüncü ve ikinci bin yıllarında Mezopotamya ile Nil, İndus ve Sarı Irmak vadilerinde verimli tarım ürünlerinin biriktirilmesi ve fazlasının takas edilmesi için bir komuta merkezi olarak ortaya çıkmıştır. Bu olay, bir yenilik getirmiştir: İlk yazılı kaynaklarda bu yenilik şöyle anlatılmaktadır:

“Göksel hükümdarlık yeryüzüne gelir gelmez Eridu’da gelişti”. Dünyayı farklı iki parçaya bölen bu çizgi, kent ve köy arasındaki sınır, zihinsel ve kuramsal örgütlenme kadar fiziksel ortama da uzun süre egemen olmuştur. Yani kent, çevrelenmiş bir alan ya da çevrelenmiş bir dizi alanıdır (Benevolo, 1995:20).

Dördüncü yüzyıldan başlayarak Hıristiyanlık dininin sembelleri ve yapıları kent organizmasını belirlemiş ve bir ölçüde de değiştirmiştir. Hıristiyan kiliselerinin birçoğu azizlerin gömütleri ve Roma hukukuna göre surların dışında olması gereken mezarlıklar arasında bağlantı kurulmuştur. Bu düzenleme, kentsel örgütlenmenin başlıca unsurlarından biri olan Papalık kentinin çok merkezli karakterini ortaya koymuştur.

Yeniden örgütlenme, Doğu’da bin yıldan beri devam ederken; Batı’da imparatorluk devletinin çökmesiyle beşinci yüzyıldan sonra bozulmaya başlamıştır. Yedinci yüzyıldan onuncu yüzyıla kadar olan dönemde ise Batı Hıristiyanlığı kökten değişmiştir. Çok önceden kentleşmiş olan alanların belli başlı sorunu da, var olan klasik mirası elde edip kendilerine uyarlamak olmuştur.

I. KENT VE KENTSEL YAŞAM

Avrupa’da geç Ortaçağlarda kentlerdeki gelişim ve değişim sürecine gelince; kentlerin kökenleri gibi tarihleri de birbirinden çok değişiktir. Bu da askeri, ekonomik ve kültürel unsurlardan kaynaklanmaktadır. Roma’nın kentsel ortamında görülen çöküş ve Roma’nın etkisi dışındaki yerlerde başlayan

kentleşme, Avrupa'nın Akdeniz'den Kuzey Denizi'ne kadar olan uç noktalarındaki kentlere yavaş yavaş bir tür eşitlik getirilmesine yaramıştır.

Yıkılmış olarak adlandırabileceğimiz bir dünyanın kalıntılarından ortaya çıkan Ortaçağ ise gelecek için önemli sayılabilecek yeni bir yaşam ortamıydı. Belli ölçüler sınırlı olmasına rağmen, homojen bir sistem oluşmuştu. İlk zamanlarda teknolojik ve örgütsel kaynakların sınırlı olması ve tapınma amacından dolayı, iç ve dış mekanlar arasındaki bağlantının gerekliliği vs. gibi yeni yapıların birleştirilmesiyle bölünmez ve çok biçimli bir kent ortamı doğmuştur.

Bu açıdan baktığımızda çok biçimli bir yapıya sahip olan Ortaçağ kenti, nüfuslarının yoğunluğu ve yönetimlerinin karmaşıklığı ile farklılık göstermektedir. Gerek antik gerekse de günümüz kentine göre çarpıcı bir zıtlık ortaya koyar ve ayrıca buraların sakinleri, ne kamu ne de özel hukuk açısından devlet katında özel bir yer işgal etmektedir. Ortaçağ kenti, ekonomik işlev çerçevesinde doğup gelişmiştir. Kent, kendi bünyesindeki tacirler sınıfına çok önem vermiş, zanaatkarlar sınıfı biraz daha geride kalmıştır. Oysa kent merkezlerini insan ve yiyecek bakımından besleyerek ayakta tutan ise tarımsal gelişme olmuştur.

Avrupa'da hem düzlüklerden hem de tepelerden yararlanılmasına olanak veren (üç yılda bir sıra halinde yeni ekinler ekilmesi, yeni koşum takımları yönteminin çekim hayvanlarından yararlanmayı olanaklı kılması ve çiftlik hayvanlarının beslenmesiyle tarımın birleştirilmesi gibi yeni tarım tekniklerinin yanı sıra yeni enerji kaynakları (su ve yel değirmenleri), kuzeydeki denizlerde mükemmelliğe erişmiş deniz ulaşımı araçları bulunmaktaydı (McNeill, 2002:360; Mason, 2002:90; Hollister, 1966: 201). ılıman iklim koşulları, hem Avrupa'da hem de Avrupa'nın dışında ekilebilen yeni toprakların elde edilmesi, nüfusun ve üretimin arttığı XIV. yüzyılın ortasına kadar devam edecek olan yeni bir dönemi başlatmış oldu.

Bu süreçte ve böyle bir ortamda büyük bir kentleşme hareketinin görüldüğü bölgeler, İtalya, Provence ve İspanya'dır. Bunun dışında ise büyük ticaret yollarının bulunduğu Kuzey İtalya, Kuzey Almanya ve Flandra bölgeleri vardır. Bu bölgelerde dikkat çekici en önemli husus, çok zengin ovaların bulunması ve ayrıca üç yıllık ekimlerde en önemli gelişmelerin kaydedildiği yerler olmalarıdır. Yani kentler, gelişmek için kırsal çevreye de ihtiyaç duymuşlardır (Goff, 1999:57).

Geç Ortaçağlarda kent merkezlerinden en önemlileri, bir Arap gezgininin 977 yılında "Lombardiya'nın en zengin, en soylu ve en ünlü kenti" dediği Amalfi kenti, Venedik kenti, Cenova kenti ve Pisa kentiydi. Bunların içinde Batı'da bir ticaret kent devleti olarak ortaya çıkan feodal sisteme karşı bağımsızlığa sahip olan Venedik, en önemli şehirdi. Pisa ise bir liman kentiyken, Cenova, hem liman hem de ticaret merkeziydi. Bunların dışında Floransa, Ghent, Padova, Verona, Bologna ve Sinea önemli kentlerdi (Benevolo, 1995:43).

Geç Ortaçağlarda vaktinden önce olağanüstü bir gelişme gösteren en önemli üç kent, Venedik, Cenova ve Pisa idi. Pisa ve Cenova klasik çağdan kalmışlardır. Bunlar, istilacılardan çok çekmişlerdir. Ama her zaman ayakta kalmayı başarmışlardır. XI. yüzyılın başlarından itibaren Müslümanları Sardunya, Korsika ve Balear adalarından uzaklaştıracak kadar güç kazanmışlardır. Tam bu sırada Normanlar da Sicilya'yı Araplardan geri almışlardır. Böylece bu İtalyan kentleri, Batı Akdeniz'de daha büyük bir özgürlüğe sahip olmuşlardır. Ama Haçlı seferleri Doğu Akdeniz limanlarını Batılılar için cazip duraklar haline getirdiğinden beri Doğu Akdeniz sularına gidememişlerdir (Heaton, 1995: 79).

Yukarıda önemli kentler arasında belirtmiş olduğumuz Venedik kenti, diğerlerinden daha farklı bir yapıya sahiptir. Bu kentin klasik döneme ait bir geçmişi yoktur. Göçler sayesinde doğmuş bir Ortaçağ ürünüdür. Atilla, Hunların başında olduğu halde 452'li yıllarda İtalya'ya geldiğinde Adriyatik denizinin etrafındaki kentlerin halkı Lagünler ve kum yığınları ile Adige ve Brenta nehirleri arasında kendilerine sığınak aramışlardır. Burada zamanla oturanların ve ticaretle uğraşanların sayısı artmaya başlamış ve VIII. yüzyılın başlarından itibaren bu kent tüccarları, vadi boyunca iş yapmaya ve geçitlerden geçerek Fransa ve Orta Avrupa'ya gitmeye başlamışlardır. Sonraları Haçlı seferleri sayesinde Venedikliler, daha büyük zenginliklere kavuşmuşlar ve kentin adı "Altın Venedik" haline gelmiştir. Venedik, Avrupa'nın kuzey, orta ve kuzey batı sınırlarından hammadde ve köle toplayan, buralara Doğu ve Bizans mallarının alışverişini yaptıran ve ek olarak balık, tuz, cam ve kendi ürünü olan diğer çeşitli ürünleri satan bir liman kenti haline gelmiştir. Ayrıca Salerno ve Napoli de toprak sahiplerinin kenti olmaya devam etmiştir. Kurtuba ve Palermo da bu ilginç kentlerden biriydiler. XII. ve XIII. yüzyıllarda ise yenilikler, Londra ve Paris gibi iki büyük şehrin karakterini de oluşturmuştur (Heaton, 1995: 79).

Ortaçağda kentler büyüdükçe içinde barındırdığı kurumlar da büyümeye başlamıştır. Büyük kentler, tek merkezle tanımlanmıyordu. Kentin bir siyasi merkezi, dinsel merkezi ve bir de ticaret merkezi bulunmaktaydı. Olağanüstü durumlar, politik kararlar, savaşlar, ekonomik gelişmeler vs. kentlerin gelişmesinde veya gerilemesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Avrupa'da Ortaçağın bitiminden sonra kentler, genişlemiş ya da yeni koloniler veya kentler kurulmuştur. Bu yeni kentler, kuruluş anında planlanmış ve daha sonra kolay değişmemiştir. Kentlerin kurulmasında arazinin yapısı, yöresel gelenekler, yabancı etkiler, dinsel ve din dışı simgecilik (inançlar), işlevsel ve ekonomik gereksinmelere önyargısız bağlılık vs. gibi unsurlar rol oynamıştır. 1925 yılında Robert E. Park "Kent, bir ruh durumu, bir gelenekler ve görenekler toplamı ve göreneklerden miras aldığımız, bu geleneklerle aktardığımız örgütlü tutumlar ve duygular toplamıdır" demiştir (Park, 1925:1). XIV. yüzyılda Avrupa kentinin belirleyicileri, belli başlı yapıların tamamlanıp bezenmesi, kamu alanlarının düzenlenmesi (örgütlenmesi) ile yeni kamu yapılarının ve özel yapıların yapımı

olmuştur. Estetik kaygılar da ön plandaydı (dayanıklılık, uygunluk, görsel düzen vs.). Aslında yapılar, eski medeniyetlerin ve dinsel geçmişin bir simgesiydiler.

Kentlerdeki farklı sosyal grupların oluşumu, kırsal bölgelerin ekonomik örgütlenmesini de karıştırmıştır. Bu bölgelerde üretim, o zamana kadar sadece köylünün geçimini sağlayacak ve efendisine karşı sorumluluklarını yerine getirecek bir yeterliliğe sahipti. Aslında bu kale kentlerin ve kasabaların pazarları önemini yitirdiği sırada, bu pazarlar birdenbire canlanmıştır. Artık köylülerin ürünlerini rahatça ve güvenle satabilecekleri bir ortamın yaratılmış olması toprakların işlenmeye başlanmasını sağlamıştır. Köylünün bu şekilde daha ön plana çıkmış olduğu durumda derebeyleri de, kentlerin gelişiminin kırsal bölgelerde yarattığı bu ortamdan yararlanabiliyorlardı. Zamanla bu ortamın bir getirisi olarak nüfus artışı, ormanları açma ve bataklıkları kurutma işi için gerekli işgücüne ihtiyaç duyulacaktı (Pirenne, 2002: 157-158).

Bu akım, XI. yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır. Böylece hem manastırlar hem de yerel prensler topraklarının boş kalan bölümlerini gelir getiren topraklara dönüştürmeye başlamışlardır. Bunu yanı sıra pek çok yerde yeni kasabalar kurulmaya başlanmıştır. Bu kasabaların özelliği aslında daha özgür bir niteliğe sahip olmalarıydı. Görüldüğü gibi, kentlerdeki özgürlük anlayışı yavaş yavaş kırsal alanlara yayılmaya ve oradaki sosyal hayatı etkilemeye başlamıştı. Bunu etkisiyle bir yandan kölelik ortadan kalkarken, diğer yandan halkın yönetim biçimi bile değişime uğramıştı.

Açıkçası bu değişim bize, ticaretin ve yeni kent ekonomisinin değişim yarattığı bir çağda eski dirlik sistemlerinin doğal olarak ortadan kalktığını göstermektedir.

Kentlerdeki sosyal hayata gelince, kentsel yaşamın vazgeçilmez unsurunu burjuvazi sınıfı oluşturmaktaydı. Bu sınıfın istekleri ve eğilimleri, ticarete karşı çıkan kilise ile çelişiyordu. Bu ihtiyaçların en önemlisi de kişisel özgürlüktü. Çünkü özgürlük olmadan iş yapmak ve mal satmak gibi serfliğin sahip olmadığı bir yetkiye sahip olmadan ticaret yapmak olanaksızdı. Ancak bunu bir hak olarak değil de; yararlı bir şey olarak algılıyorlardı. XII. yüzyıl boyunca bu uğurda pek çok ayaklanmalar olmuştu. Özgürlük, burjuvazinin sosyal statüsü haline gelmişti. Hatta bir Alman atasözünde, “Kentın havası insanı özgür yapar” denilmektedir. Bunun yanı sıra hukuksal olarak da bir yenilik gerekiyordu. Yani daha çabuk işleyen bir hukuk, daha hızlı ve daha az rastlantılara bağımlı ispat yolları, yargı yetkileri alanına giren insanların mesleki uğraşlarını daha iyi tanıyan ve önüne gelen meseleyi iyi bildiği için tartışmaları kısa kesebilen yargıçlar gerekliydi. Bu ihtiyaçtan dolayı, zamanla, İngiltere’de “piepowder” denilen adliye mahkemeleri kurulmaya başlandı. Ayrıca daha sonra soylu sınıfını yargılama yetkisi bulunan “echevin” mahkemeleri kuruldu. Bunun ardından ise, İtalya, Fransa, Almanya ve İngiltere’de bağımsız yargı hakkına sahip adacıklar oluşmasını sağlayan yargısal özerklik getirildi (Pirenne, 2005:62-64).

Ortaçağ kenti, aslında burjuvanın halim ve etkin olduğu bir yerdi. Hatta kentler, onlar için kurulmuştu ve onlar sayesinde varlığını sürdürmekteydi. Çünkü onlar kendi çıkarları ve yalnızca kendi çıkarları açısından kentsel kurumları yarattılar ve kentin ekonomisini örgütlediler. Başlangıçta kentte ruhban sınıfının yabancı bir unsur olarak algılandığı da görülmektedir. Çünkü sahip oldukları ayrıcalıklar, bu süreçte onları kent hayatını paylaşmaktan alıkoyuyordu. Ticari ve endüstriyel özellikli bir nüfusun içinde onların ekonomik rolü yalnızca tüketici olarak vardı. Ancak bu durum, kiliselerin kentin veya kentlerin ekonomik yaşamına aktif katkıları sayesinde değişmeye başladı. Soylular ise daha çok ticaret kentlerinde oturuyorlardı.

Yönetmel özerkliğin ardından, savunmaya yönelik olarak, tedbirler alınmaya başlanmıştır. Çünkü ticaret kent içinde çok önemli bir unsurdur. Doğal olarak tacirlerin ve onların eşyalarının korunması gerekiyordu. Bunun için de kentlerin çevresine kale duvarları yapılmaya başlandı (Pirenne, 2005:66). Kale duvarlarının yapımı işinin de kentler tarafından üstlenilmiş olan ilk bayındırlık işi olduğu söylenebilir. Kentin yaşamı, ulusal yaşamla iç içeydi. Kentin hukuku da, tıpkı dinsel yaşamı gibi, başkentle birlikte tek bir özerk cumhuriyet oluşturan tüm insanlar için ortaktı.

Artık kent yaşamının önemli kurumları arasında kilisenin de etkin bir yeri bulunuyordu. Hatta kilise, kent hayatına en önemli katkıyı sağlamaya başladı. Toprakların tarıma açılmasına verdikleri desteğin yanı sıra, X.-XII. yüzyıllarda manastırlar, “kredi veren kurum” rolünü üstlenmişlerdi diyebiliriz. Anılan dönemde ekonomik atılımı gerçekleştiren kilise, bu süreçte ruhani kurallar dahi belirlemiştir. Ayrıca “Yoksulluğu yüceltme” şeklinde bir politika benimseyen bu dinsel kurum, denetim mekanizması olarak da kent yaşamında aktif biçimde yer almıştır. XI. yüzyılda başlayan bu hareket, daha sonra yeni tarikatların oluşmasına zemin hazırlamıştır (Goff, 1999: 62).

Sonuç olarak, kilise biraz önce de belirtildiği gibi denetim mekanizması olarak da varlığını kanıtlamıştır. Ancak daha sonraları ise ahlaksal düzeyde yenilmiştir.

Kentteki ticari hayata gelince; “Karanlık çağ” olarak nitelendirilen süreçte Batı’da ortaya çıkan Orta Çağ kentinin, özellikle ticaret merkezli bir farklılaşmanın içinde olduğu tespit edilmektedir. Bu farklılaşmalar, Orta Çağ kentlerinin büyük çoğunluğunda, daha sonra Batı’da ortaya çıkacak olan gelişmelerin meşrutiyetinin kurulmasında önemli bir yer teşkil edecektir. Diğer bir ifadeyle, Orta Çağ ve Orta Çağ Batı kenti, sanayi döneminin ve sanayi kentinin hazırlık süreci olarak görülmektedir. Bu anlayış doğrultusunda kent konusundaki açıklama ve tartışmalar; özellikle yaratıcı niteliğiyle Orta Çağ kentinin idealleştirilmesi gibi bir düşünceye yol açmıştır. Bu düşünce, Orta Çağ kentini açıklarken eleştirel yaklaşıma da zemin hazırlamaktadır. Yunanlıların bir araya gelerek oluşturdukları kent yerleşim birimi olan “polis”, Orta Çağ Batı kentinin açıklanmasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü açıklamalarda

“Polis”in kentsel değerlerinin, bin yıldan sonra bile, Orta Çağ kentlerinde yeniden ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Bookchin, 1996: 138).

Kentlerdeki ticari hayat, uzun bir süre sadece lüks ürünler çerçevesinde işlemiştir. Taşınması güç olan mallar, ticaret hayatına ancak yavaş yavaş girmiştir. XII. ve XIII. yüzyıllarda, Champagne fuarları bu işlerin yapıldığı en önemli merkez konumundadırlar. Bu durumda Almanya ve İtalya liman kentleri ön plana çıkmaktadır. Venedikliler, Cenevizliler, Pizalılar, Amalfililer, Milanolular ve Sienalılar kısa bir süre sonra da Floransalılar olmak üzere İtalyanlar, kendi kentleri çevresinde daha bağımsız olarak hareket ederler. Burada şunu da belirtmeliyiz ki; ticaret, aynı zamanda para ekonomisinin de yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Tüketim ve değişim merkezleri olarak kentler, işlemlerinde paraya giderek daha çok başvurmak zorunda kalmışlardır. XIII. yüzyıl, bu konuda kesin kararların verildiği bir dönemdir (Goff, 1999:60). Para ekonomisinin kırsal yaşantıya girmesi ve feodal rantı değiştirmesiyle oluşan gelişme, Batı Ortaçağının dönüşümünde en etkili unsur olarak karşımıza çıkacaktır.

Kentsel hayatın canlanmasında ticaretin çok önemli bir yeri vardır. Ticaretin canlanması da kısa sürede kentlerin niteliğini değiştirmiştir. Bu canlanışın ilk belirtileri, X. yüzyılın ikinci yarısı boyunca gözlenmektedir. Tacirlerin gezginci yaşamları, karşılaştıkları riskler, yağmanın ikinci derece soyluların geçim kaynağı olduğu bir çağda, başlangıçtan itibaren seyahat ettikleri nehirler ya da doğal yollar üzerinde belli aralıklarla kurulmuş olan surlarla çevrili kasabaların korunmasını sağlamalarına yol açmıştır. Zamanla kentler, tacirlerin ve ticari eşyanın konaklama ve geçiş yerleri olmuştur. Böylece dinsel kentler ve feodal kentlerin yakınında ticari toplanma yerleri ortaya çıkmıştır. X. ve XI. yüzyılda bu yerleşmeler, birer transit yeri daha doğrusu birer liman özelliği kazanmışlardır (Pirenne, 2005: 190-191; Crosby, 1986:4; Ashtor, 2008a:747).

Kentlerdeki ticaretin canlanışında Yahudi faktörünü de unutmamak gerekir. Yahudilerin XIV. yüzyıldan itibaren Mağrib ve Sicilya ile başlayan ticarete aktif olma yolculukları, XV. yüzyılda deniz ticaretine katılmalarıyla devam etmiştir. Bununla beraber geç Ortaçağlarda ise Yahudiler, artık Avrupa'nın en önemli ticaret kentlerinden olan Cenova ve Venedik'te canlı bir şekilde deniz ticaretine katılmışlardır (Ashtor, 2008c:837).

Büyük uluslararası ticaret, Cenova, Pisa, Venedik gibi birkaç deniz kenti yararına İtalya'da merkezileşmeye başladı. Ayrıca daha düzenli bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu bölgeler, Ortaçağın sonu ve Rönesansın başlangıcında teknoloji alanındaki ilerlemenin merkezleri olmuşlardır. Buralardaki en önemli zenginlik kaynağı, insan sermayesi, yani oldukça fazla girişimci ve zanaatkar sayısı ve üstün nitelikli olmasıydı. Bu sermaye, gelişmenin lehine bir durumdu. Ortaçağ ve Rönesans boyunca böylesi büyük bir hareketliliğin Avrupa'nın iktisat ve teknoloji tarihinde belirli bir önem taşıdığı konusunda şüphe yoktur (Duran: 30-35; Ülgen, 2008:483-486).

Kentlerdeki sanat ve kültür hayatına bir göz atacak olursak, karşımıza ilk çıkan kurum kilise olacaktır. Şüphesiz ki, manastır çevreleri, XII. yüzyılda kültür ve sanatın gelişmesi için en uygun ortamı yaratmışlardır. Ancak manastırlar ellerindeki bu üstünlüğü, kentlere devredecektir. Bu da kendini iki alanda yani eğitim ve mimarlıkta gösterecektir.

Kentteki eğitim hayatında ise; okuma yazma oranındaki artış ve yeni kitapların basılmasıyla birlikte entelektüeller sınıfı ortaya çıkmıştır. Bunların ticaret ve endüstriye bağlı atılımla birlikte, entelektüel de, işbölümünün kendini dayattığı bu kentlere yerleşen meslek erbabından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kentlerde üniversitelerin de kurulması hem kentteki yaşam tarzını değiştirmiş hem de insanların düşünsel hayatında da değişimler yaratmıştır (Goff, 2006: 24).

Kent yaşamının gerçek anlamda Ortaçağın manevi başkentine katkıda bulunduğunu da söyleyebiliriz. Şüphesiz ki; kentlerin düşünsel kültürü, Rönesans dönemine kadar bağımsız bir çaba ortaya koymasını engelleyen pratik düşüncelerin egemenliği altındaydı. Ama daha en başında tam anlamıyla laik bir kültür olma niteliğini gösteriyordu. M. S. XII. yüzyıl ortalarına kadar belediye kuralları, tüccar çocukları için okullar yaptırıyorlardı; bunlar, antikçağın sonundan itibaren açılan ilk laik okullar olarak kabul edilmekteydiler. Okuma ve yazma, ticaret için vazgeçilmez olduğundan artık yalnızca din adamları sınıfının üyelerine özgü bir ayrıcalık olmaktan çıkmıştı. Tüccarlar, bu okullara soylulardan çok daha önce gitmeye başladılar; çünkü soylular için yalnızca düşünce lüksü olan şey, onlar için günlük bir gereksinimdi. Okulları denetleme konusunda kilise ön plana çıkınca, kilise ile kent arasında çatışmalar başlamış oldu. Bunun en iyi açıklaması, kentlerin kendi bünyelerindeki okulları denetleme isteği olmasıydı. Bunun yanı sıra kentler, birer kültür merkeziydiler.

Mimaride ise, bin yılından sonra, Hıristiyanlık dünyasındaki kalkınmanın bir ürünü ve ifadesi olan roman sanatı, XII. yüzyıl boyunca değişime uğramıştır. Yeni görünümü olan gotik sanatı ise bir kent sanatı olarak karşımıza çıkar. Katedrallerin sanatı olan Gotik, katedraller ile hem yücelir hem de onlara egemen olur. Katedrallerdeki betimlemeler de, kent kültürünün ifadesidir (Goff, 2006: 61).

Ortaçağ'da kiliseler ve kamu yapıları genellikle yapı iskeleleriyle örtülmüş inşaat alanlarıydı ve bitirilmiş evler ile inşa edilmekte olan bu yapılar sıra ile birbirini izlemekteydi. Bu teknikler, kompozisyon birliğini güvence altına almaktaydı (Benevolo, 1995: 63). Aynı zamanda hem esnek hem de değişmez bir niteliğe sahip olan gotik mimari anlayışı kent oluşumunun önemli bir parçası olarak yerini almaktadır.

Ünlü tarihçi Henri Pirenne, rahipler ve soyluların yanında toplumsal ve siyasal yaşamda etkinliği olan yeni bir sınıfın yaratılması açısından önemsendiği Orta Çağ Batı kentleri için şu açıklamayı getiriyor:

“Hiçbir uygarlıkta, kent yaşamı, ticaret ve teknolojiden bağımsız olarak gelişmemiştir. Ne antik çağda ne de modern zamanlarda bu kuralın dışında

kalan bir durum olmamıştır. Ancak Orta Çağ kentleri, bambaşka bir görünüm ortaya koyarlar. Ticaret ve ekonomi, bu kentleri, ne iseler o duruma getirmiştir. Bu etki altında gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Bu kentlerin toplumsal ve ekonomik örgütlenmesiyle, kırsal bölgelerin toplumsal ve ekonomik örgütlenmesi arasındaki çelişki kadar keskin bir çelişki, tarihin hiçbir döneminde görülmemiştir” (Pirenne, 1994: 103-104). Öyle görünüyor ki, Orta Çağ burjuvazisi gibi tam anlamıyla kentsel bir sınıf daha önce hiç var olmamıştır.

Görüldüğü gibi Henri Pirenne, kentlerle ilgili olan bu yorumunda, Batı'nın kent tarihini dikkate almaktadır. Ticaretin ve teknolojinin kent için evrenselliğini (antik çağ ve modern dönem) ifade ederken de aynı yaklaşımını görmek mümkündür. Bu şekilde bir açıklama, tarihsellik içeren bir yapıya sahiptir; ancak, genel olmanın ötesinde bu, kısıtlı bir tarihselliktir. Oysa; aynı dönemde İslam uygarlığının yükselmeye bağlı olarak, Batı'nın Akdeniz'deki egemenliğinin sınırlandığı süreçte, farklı özellikleriyle (dinsel, ticari ve askeri) dikkat çeken Doğu kentleri bulunmaktadır. Henri Pirenne, Orta Çağ kenti açıklamalarıyla, Batı'nın tek başına ve kimseye ihtiyacı olmadan var olduğunu ve kendi kendisine yeterli bir gelişmeye sahip olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu şekliyle Pirenne'in açıklamalarını, Batı gelişim çizgisi ve kısıtlı tarihsellik çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Buna karşın Max Weber, Orta Çağ Batı kentlerini Doğu kentleriyle karşılaştırarak, “Batı'yı dünya önünde haklı çıkarmayı denemiştir” (Tuna, İstanbul, 1987:30-31). Amaçlar açısından diğerlerinden farklı olmayan; ancak yaklaşım itibarıyla değişkenlik gösteren açıklamanın bu yönünü, Weber'in şu ifadelerinde görmek mümkündür: “Kent doğuda, batıda olduğu gibi müstakil, siyasi güce sahip, kendi kanunlarını çıkararak ve özel mahkemeleri olan bir birim değildir” (Weber, 1968: 83).

Görüldüğü gibi, bu görüşle Batı'daki kentlerin gelişim sürecinin Doğu'dan bağımsız olduğu haklı çıkarılmaya çalışılmaktadır. Ancak burada İspanya faktörünü de unutmamak gerekir. Çünkü Endülüs kentleri sonradan Batılılarca yeniden ele geçirildikten sonra çok fazla bir değişime uğramamıştır ve yapıları dokunulmamıştır. Yani İspanya da Avrupa'nın bir parçası olduğuna göre, burada görülen Doğu etkileri de diğer yerleri kısmen de olsa etkilemiştir. Bunu da burada belirtmeden geçmenin haksızlık olacağı görüşündeyiz.

İspanya'daki bu süreçte süreklilik, yoğunlaşma ve kırsal kesimden bir kopuş söz konusudur. Burada iki heterojen kültür, bir araya gelmiş ve çok ilginç kent ortamları oluşmuştur. Batılılar da, devr aldıkları anıtsal yapıyı koruyarak Doğu kültürünü tamamen yok etmemişlerdir (Benevolo, 1995: 73).

Batı Orta Çağ kentinin gelişim süreci, iki döneme ayrılarak tanımlanmaktadır. Kentin bunalımı olarak değerlendirilen XI. yüzyıla kadar devam eden süreç, Batılılar için karanlık çağ anlamına gelmektedir. Batı, Akdeniz'de elde etmiş olduğu egemenliğin Müslümanların eline geçmesiyle birlikte büyük bir kentsel bunalım yaşamıştır. Bazı görüşlere göre, bu dönemde kentler, hemen hemen tamamen önemsiz hale gelmişlerdir. Bu durum, XI.

yüzyıla kadar böyle devam etmiştir. XI. yüzyıldan itibaren başlayan yeni dönemde, Pirenne ve Weber'in bahsettiği; zanaat ve ticaret yoğunluklu toplumsal ve ekonomik aktiviteler, Batı Orta Çağ kentini ortaya çıkarmıştır (Weber, 1968:81-88; Pirenne, 1994:.27-47).

Yorumlar incelendiğinde, iki dönem arasında önemli farklılıkların olduğu görülmektedir. Ancak birbirinden bu kadar farklı özellikleri barındırdıklarını söyleyebilmek ise oldukça güçtür. Toplumlarası ilişkiler ve dünya sistemi açısından, Doğu kentleri de dahil olmak üzere Orta Çağ kentleri, bir bütün olarak değerlendirildiğinde; Orta Çağ kentlerini anlamada ise, yedinci yüzyıldan itibaren güçlenmeye başlayan ve kendini Batı'ya karşı konumlandırarak Akdeniz'de Batı egemenliğini zaafa uğratan İslam uygarlığını ve kent örgütlenmelerini de dikkate almak gerekir.

Kentler de, zamanla belli alanlarda uzmanlaşan merkezler haline gelmişlerdir. Kentler, eski görünümünden kurtularak ister tarımla geçinilen küçük bir iç bölgeye bağlı; isterse Venedik gibi tamamıyla bağımsız olan hem Avrupa kıtası hem de dünyada birbiriyle yarış içinde olan ticaret, sanayi ve kültür açısından daha geniş bir alana yayılmıştır.

Kentlerin oluşumu için uygun bir kırsal çevreye gereksinim duyulmuştur ki; Ortaçağ kentleri bütünüyle kırsaldır. Ama gelişmeleri sürdükçe, kendi gereksinimleriyle orantılı olarak etrafında giderek büyüyen toprağa bağlı bir çevre üzerine etkileri de durmadan artmıştır. Tarımsal üretime pek katılmayan kent halkının, beslenmek zorunluluğundan dolayı, kentlerin çevresinde topraklar tarıma açılmış, verim yükselmiştir. Kent, çevresindeki kırsal bölgeden sadece yiyecek sağlamayla kalmamış, yöre insanını da kendine çekmiştir. Yani kırdan kente göç olayı gerçekleşmeye başlamıştır.

M.S. X.-XIV. yüzyıllar arasında kırdan kente göç, Avrupa'nın en önemli sorunlarından biri olmuştur. Kent, bünyesinde barındırdığı çeşitli insan öğeleriyle yeni bir topluma dönüşmüştür. Kuşkusuz bu toplum da, tamamen kırsal sınılan feodal toplumun içinde yer almıştır.

Ortaçağda görülen kent-kırsal zıtlığı, başka uygarlıkların birçoğunda görülenden çok daha belirgindir. Kentin duvarları, o çağda yapılabilecek en sağlam sınırdır. Kuleleri ve kapılarıyla surlar, iki dünyayı birbirinden ayırır. Kentler, kendilerini koruyan bu duvarların mühürlerinde gösterişli bir biçimde yansıtarak özgürlüklerini ve farklılıklarını gösterirler.

Böylesi farklı toplulukları içinde barındıran Avrupa kentleri, daha büyük kuruluşlar olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle kent, ne kadar büyük olursa denetleme politikaları da buna göre değişmektedir.

Buna bağlı kentler, ne kadar büyürse uzaktan gelen gıda mallarına bağımlılık da o derece artmaktaydı. Bu durum, kıtlığa ve ayaklanmaya neden olmaktadır. Bu duruma bağlı olarak bu çağın hiçbir kenti, kendi yiyeceğini sağlamak için arz ve talep yasaasının serbest işleyişine bağımlı olmamıştır (Heaton, 1995:188).

Bunlara rağmen, Jacques Le Goff'un dediği gibi, Ortaçağ kenti bütünüyle kırsaldır. Kent insanları orada bağları, bahçeleri, tarlaları, büyükbaş hayvanları, gübreleri, fişkıları çeviren büyük duvarların gerisinde yarı kırsal bir yaşam sürmekteydi. İlk başta bahsettiğimiz seçeneklerin uygulanmasına rağmen, Ortaçağda görülen kent, kırsal kesim zıtlığı, bazı toplum ve uygarlıkların birçoğunda görülenden daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır (Goff,1999:235).

Kentteki bu özellik, ilk başta kendini gıda endüstrisinde göstermiştir. Kentlerde yöneticiler, loncaları denetlemiş, ihracat ve ithalatı kontrol altında tutmuş; ölçü ve tartı aletleriyle sikkeleri denetime tabi tutmuş ve genelde tüketiciler de sarayı korumuşlardır. Tabi ki bunlar, eski politiklardır (Heaton, 1995: 189).

X. ve XIII. yüzyıllar arasında ise Batı kentlerinin çehresi değişmeye başlamıştır. Henri Pirenne'nin dediği gibi, bu dönemde ekonomik işlev, hem ticari hem de zanaatsal anlamda ön plana çıkmakta, eski siteleri canlandırmakta yenilerini kurmaktadır. Zamanla kentler, feodal senyörlerin nefret ettiği ekonomik etkinliğin merkezi haline gelmiştir. Bundan dolayı da, sonraki yüzyıllarda kentlere karşı bir saldırı söz konusu olmuştur (Goff, 1999: 235).

Kentlerin endüstride denetim mekanizması olarak sürekli çıkarlarını korumak veya geliştirmek konusunda pek çok yola başvurmuş olduklarını söyleyebiliriz. Bunları kısaca şöyle açıklayabiliriz:

- Kentler, ilk olarak kendi çevrelerindeki kırsal alanları denetim altına alarak, köylülerin ürünlerini sadece o kentte satmalarını garantilemek, ihtiyaçları olan malları yalnızca o kentten almalarını sağlamak ve kentle rekabet edecek imalatçıları köylerden uzaklaştırmak istemişlerdir.
- Kentlerde, ikinci olarak yabancılara kısıtlamalar getirilmiştir.
- Son olarak da kentler, yurttaşlarına rakipleriyle başa çıkabilsinler diye geçiş ve gümrük vergilerinden muafiyet tanımışlardır (Heaton, 1995: 191-192; Ülgen, 2004:163).

Kentler, taşıdıkları bu özellikleriyle sosyal hayatın yanı sıra ekonomi ve endüstri sahasında da bir denetim mekanizması haline gelmişlerdir. Ortaçağ Avrupa'sında kentler, büyük bir kurum olarak adlandırılabilir.

Bu amaçlar, zaman içinde ortama ve şartlara uygun olarak değişime uğramıştır. Zanaatkarlarla tacirler, farklı rejimlere göre teşkilatlanmışlardır. Aynı zanaatla geçinen insanlar, adına Fransızca'da "métier", İtalyanca'da "arte", İngilizce'de "ghild" ve Almanca'da "zunft" denen ve üyelerin teşebbüsüyle kurulan bir birlik halinde teşkilatlanmışlardır (Seignobos, 1960: 151; Pirenne, 2005: 144).

Bir rejim adı altında bulunan ve daha önce de bahsetmiş olduğumuz gibi, lonca teşkilatına da, aynı zamanda bir mesleki menfaatler birliği ya da zanaatın koruyucusu olan azizin himayesi altında bulunan dini bir tarikattır denilebilir. Üyelerin uymaları gereken kurallar vardır. Ayrıca usta-kalfa-çırak ilişkisi

vardır. İşlerin sürekli denetim altında tutulması için bu kurallar, yalnız atölye içinde ve gündüzleri çalışılmasını mecbur hale getirmiştir (Seignobos, 1960: 151; Pirenne, 2005: 144) (Drew, 1988).

Kent yaşamında bu tarz bir çalışma şeklinin düzenlenme sebebi aslında ortaktı. Yani rekabetin adil olunmasını sağlamak, üretimde kalitenin yakalanmasını sağlamak ve temel gereksinim maddelerinde vurgun ve hile olaylarını önlemektir (Kaplan, 2001:72).

Burada dikkatimizi çeken husus, teknolojinin –toprak ve ağır işgücünün verdiği etkilerle birlikte– kent hayatında farklı sonuçlar doğurmuş olmasıdır. Toplum da, kendi emekleriyle geçinen ve onları idare edenlere karşı olarak endüstriyel üretimin angaryasını yapanlar yani işçiler ve sahipler olmak üzere ikiye ayırmış olmasıdır (Hughes, 1976:70). Bu da toplumu daha önceki sınıfsal gruplardan daha farklı iki gruba ayırmış oldu.

Bu şekilde bir yapıya sahip olan kentlerin gelişmesine teknolojinin de yaptığı katkı yadsınmaz. Gerek dokuma endüstrisinde çırpıcı dibeğin bulunmasıyla birlikte, önemli dokuma kentlerindeki gelişim gerekse de değirmenler başta olmak üzere pek çok sahadaki yenilikler, kentteki hem ticaret hayatını hem de endüstriyel hayatı canlandırmıştır. Bu canlanışın en önemli sonuçları, yani kurulan fabrikalardan kent nüfusunun artmasına kadar pek çok alanda kentsel yaşamı etkilemiştir (Ashtor, 2008b:830-831).

II. DEĞERLENDİRME

XI. yüzyılda ekonomik ve demografik canlanma ile XIV. yüzyıldaki gerileme arasında bir dönüşüm olarak saptayabileceğimiz Avrupa kentinin oluşumu, o tarihlerde bilinmeyen bir geleceğe sıçrayışı anlatmaktaydı.

Avrupa kentleri ile Eskiçağ kentleri arasındaki ilişki altüst olmuştu. Bazı kentler çöküşe uğrarken, Avrupa'da pek çok merkez hızla gelişim göstermekteydi. 1274-1291 yılları arasında Marco Polo, Avrupa kentlerinin ölçülerini çok aşan Çin'e ve Yuan İmparatorluğunun kocaman kentlerine gitmiş ve bu kentleri eşdeğer gördüğü Venedik ve diğer Avrupa kentleriyle karşılaştırmıştır. Zamanla da Avrupa'nın kentleri küresel kent standartlarına ulaşmıştır.

XIV. yüzyılın ilk üç çeyreğinden XV. yüzyılın ortalarına kadar süren büyük ekonomik durgunluk Avrupa'da kentleşmenin gelişimini durdurmuştur. Özellikle 1347-48 veba salgınından sonra nüfusun yayılması da kesildi. Floransa yüzyılın başında sahip olduğu 90.000'lik nüfusun belki de dörtte üçünü kaybetmiştir. Yapılaşma durmuştur. Siena, Ghent, Köln ve Avrupa'nın diğer pek çok büyük kenti aynı özellikleri taşımaktaydı. Bu kaynaşma, güçlüklerin ve eşitsizliklerin yanı sıra uzmanlaşmış endüstri ve ticareti teşvik etmekteydi.

Kentin beslenme gereksinimlerinin karşılanması, ticaret ve sanayinin yönetimi; var oluş koşullarının karşılarına çıkardığı toplumsal ve ekonomik sorunları çözme yeteneğini daha da açık bir biçimde kanıtlamaktadır. Çok

büyük bir nüfusun beslenmesini sağlamak; yiyecek maddelerini dışarıdan getirtmek; işçilerini yabancı rekabetine karşı korumak, hammadde gereksinimlerini karşılamak için başvurdukları yönetim sistemi amacına öylesine uygundu ki; kendi türünde bir başyapıt kabul edilmektedir. Kentte Gotik mimari hakimdi. Kent ekonomisi, Henri Pirenne'nin dediği gibi, çağımız da dahil olmak üzere tarihin herhangi bir döneminkinden daha kusursuz bir toplumsal yasalar bütünü yaratmıştır. Satıcıyla alıcı arasındaki aracıyı kaldırmış ve kentliye ucuz bir yaşam sağlamıştır. İşçiyi rekabet ve sömürüye karşı korumuştur. İşini ve ücretini düzenlemiştir. Çıraklığa olanak sağlamıştır. Kadın ve çocukların işçi olarak çalıştırılmalarını yasaklamıştır. Ürünlerini komşu ülkeye satma ve ticaret için uzak pazarlar sağlama tekeli de kendi elinde tutmayı başarmıştır (Henri Pirenne, 1994: 152,153).

Burada şunu da belirtmeliyiz ki; bu dönemde teknolojik ilerleme de durmadı. Pek çok yeni buluş yapıldı. Kanal havuzları ve tarakları, hidrolik körük, rot ve krank sistemi, yayla çalışan saatler ve saat başı çalan saatler... gibi yenilikler yapılmıştır. Bunlar da kentlerin, daha önce bahsetmiş olduğumuz sıkıntıları atlatarak yeniden gelişim sürecine girmesini sağlamıştır.

1050-1350 yılları arasında bu özellikleriyle Avrupa'da kentleşme, tarihte önemli bir olay olarak kabul edilmektedir. Çünkü çok farklı merkezlerden bir resim yaratılmıştır. Günümüzdeki yerleşim ağı da büyük ölçüde bu resmin üzerine doğmuştur.

III. SONUÇ

Sonuç olarak, insanlığın ilk dönemlerinden itibaren her toplum, kendisine toplanma ve buluşma merkezleri sağlama gereğini duymuştur. Bu durum da kentsel yaşama dönüşmüştür. Kentin ortaya çıkması ve yaygınlaşması arasındaki süreç, her dönemin ve uygarlığın kendine özgü nitelikleri olan ve ortaya çıktığı toplumun özelliklerini yansıtan kentler oluştuğunu göstermektedir. Ortaçağ Avrupası'ndaki kentler, aslında günümüzdekinden çok da farklı değillerdi. Sadece yeni oluşumlarla karşı karşıya kalmaları kentleri canlandırmıştır.

Ortaçağ kenti, bize bir düzene bağlı değilmiş gibi görünebilir. Çünkü Ortaçağ kenti, hem eskiçağ hem de Rönesans kentlerinde kullanılan büyük ölçekli bir plana dayandırılmaz. Çünkü bu plan, zamanla birbirine eklenmiş unsurlardan oluşan bir bütün yaratmıştır. Yani Ortaçağ kenti, parçaların bir bütündür.

Hem sosyal kurumların hem de fiziksel ortamın başka bir ortak özelliği de karmaşık bir yapıya sahip olmasıydı. Kentin kamusal alanının yapısı, farklı güç merkezleri arasındaki dengenin sonucuydu. Bu dengeyi oluşturan faktörler, piskoposluk, sivil yönetim, tarikatlar, loncalar ve sosyal sınıflardı.

Ortaçağ kentinin kapalı ve ayrıcalıklı karakterinin bir sonucu da yoğun bir yapıya sahip olmasıydı. Kent, mümkün olduğunca sınırlı bir alanı kaplamaktaydı. Bu alanda en çok aranan yerler merkezdeydi; yapılar yükseliyor

ve kentin genel profiline kamu yapıları –kiliseler, belediye binaları– ile bu yapıların genellikle dikey gelişmeleri egemen olmuştu. Yani Hem nüfus yoğunluğu hem de ihtiyaçları karşılayabilen bütün kurumların kentte olması, kentleri günümüzde olduğu gibi Ortaçağda da cazibe merkezleri haline getirmişti.

Sonuç olarak, geç Ortaçağlardaki kentlerle günümüz kentlerini karşılaştırdığımız zaman şöyle bir sonuca ulaşmaktayız. Öncelikle yaşam tarzının Ortaçağda önemli ilerlemeler kaydetmiş olduğunu belirtmeliyiz. Bu dönemde sayısal verilerin bulunmaması, kapitalist olmasa da en azından pazar ekonomisinin gelişmesini değerlendirmeye yönelik istatistiksel yöntemlerin feodal ekonomik sistemi değerlendirmeye uygun olmayışından dolayı, yeni ve yakınçağlara kadar kentlerde bir Ortaçağ ekonomisinin varlığından bahsedebiliriz. Ayrıca belli bir ölçüde de refah artışı diyebileceğimiz uzun bir gelişme dönemi gözlemlemekteyiz.

Bize göre Ortaçağ kenti Antikçağ özelliklerini tamamen kaybetmiş değildir. Kentler, eski özelliklerini yenileriyle birleştirerek oluşmuşlardır. Kentlerde oluşan bu yeni değişim ise Akdeniz'deki Müslümanların istilalarından kaynaklanmaktaydı. Bu durum, Avrupa'da yeni bir yaşam tarzı ve yaratıcılık anlayışını ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar Ortaçağ kentlerindeki değişim ve gelişimde rahipler ve zanaatçılar önemli bir rol oynamış olsa da, bu konuda asıl rolü tüccarların üstlendiği kanaatindeyiz. Çünkü tüccarlar hem sosyal hayatta önemli bir sınıf olarak yerlerini alırken, hem de ekonomide - gerek yerel gerekse de uluslar arası alandaki ticarete - büyük bir değişime sebep olmuşlardır. Kısacası Ortaçağ Avrupa kenti, özgürlük ve sermaye kelimeleriyle ifade edilirse tam anlamını bulacaktır.

Son olarak Ortaçağ Avrupa kentini, kale duvarlarıyla çevrili kapalı bir alanda yaşayan, ona toplumsal, ayrıcalıklı bir kişilik kazandıran, kendine özgü bir yasa, yönetim ve hukuk gibi kurumlara sahip bir ticaret ve sanayi toplumu olarak ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

- Ashtor, Eliyahu; “Yakınoğu Alkali Külleri ve Avrupa Endüstrileri”, (Çev. Abdulhalik Bakır- Pınar Ülgen), Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler I, Ankara, 2008a.
- Ashtor, Eliyahu ; “Geç Ortaçağlarda Yakınoğu Şeker Endüstrisi-Teknolojinin Gerileyişine bir Örnek”, (Çev. Abdulhalik Bakır- Pınar Ülgen), Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler I, Ankara, 2008b.
- Ashtor, Eliyahu Ashtor; “Geç Ortaçağlarda Akdeniz Ticaretinde Yahudiler”, (Çev. Abdulhalik Bakır-Pınar Ülgen), Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler I, Ankara, 2008c.
- Aziz Augustinus, The City of God, New York, 1983, (426).
- Benevolo, Leonardo ; Avrupa Tarihinde Kentler, (Çev. Nur Nirven), Afa yay., İstanbul, 1995.

- Bookchin, Murray; Ekolojik Bir Topluma Doğru, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı yay., İstanbul, 1996.
- Crosby, Alfred W.; Ecological Imperialism, Cambridge University yay., America, 1986.
- Delmas, Claude; Avrupa Uygarlık Tarihi, (Çev. Nihal Önal), Varlık yay., İstanbul, 1973.
- Drew, Katherine F.; Law and Society in Early Medieval Europe, Variorum yay., Londra, 1988.
- Duby, Georges; Ortaçağ İnsanları ve Kültürü, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge yay., Ankara, 1990.
- Goff, Jacques Le ; Ortaçağ Batı Uygarlığı, (Hanife Güven-Uğur Güven), Dokuz Eylül yay., İzmir, 1999.
- Goff, Jacques Le; Ortaçağda Entelektüeller, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ayrıntı yay., İstanbul, 2006.
- Heaton, Herbert ; Avrupa İktisat Tarihi, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge yay., Ankara, 1995.
- Hollister, Warren; “Twilight in the West”, The Transformation of the Roman World, California University yay., Los Angeles, 1966.
- Holton, R. J. ; Kentler, kapitalizm ve Uygarlık, (Çev. Ruşen Keleş), İmge yay., Ankara, 1999.
- Hughes, H. Stuart; Contemporary Europe-A History, Prentice-Hall yay., New Jersey, 1976.
- Kaplan, Michel; Bizans’ın Altınları, (Çev. İhsan Batur); YKY yay., İstanbul, 2001.
- Lynch, Kevin; The Image of the City, MIT yay., Cambridge, 1960.
- Mason, Stephen F.; Bilimler Tarihi, (Çev. Prof. Dr. Umur Daybelge), Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 2002.
- McNeill, William H.; Dünya Tarihi, (Çev. Alaaddin Şenol), İmge yay., Ankara, 2002.
- Park, R. E. ; “ The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment”, The City, (Ed. R.E. Park, E.W. Burgess ve R. D. McKenzie), Chicago, 1925.
- Pirenne, Henri; Ortaçağ Kentleri, Kökenleri ve Ticaretin Canlanması, (Çev. Şadan Karadeniz), İletişim yay., 4. Baskı, İstanbul, 1994.
- Pirenne, Henri; Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi, (Çev. Uygur Kocabaşoğulları), İletişim yay., İstanbul, 2005.
- Seignobos, Charles; Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi, (Çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık yay., İstanbul, 1960.
- Tanilli, Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, c. II, Adam yay., İstanbul, 2001.
- Tuna, Korkut; Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987.
- Ülgen, Pınar; XI- XV. Yüzyıllarda Yakındoğu ve Avrupa’da Teknolojik Gelişmeler ve Bu Gelişmelerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Etkileri, c. II, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2008.
- Ülgen, Pınar; XI.-XIII. Yüzyıllarda Avrupa’da Sanayi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2004.
- Weber, Max ; The City, New York, 1968.

A. Bakır, P. Ülgen/ Geç Ortaçağlarda Avrupa'da Kent ve Kentsel Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme